

ATT MÄTA PERSONLIGHET

MATTIAS GUNNARSSON, SÖREN HOLMBERG
OCH LENNART WEIBULL

Människor är olika. Tack och lov! Vi skiljer oss åt på en mängd olika sätt. Exempelvis med avseende på personlighet. Men personlighet är ett komplext och svårdefinierat begrepp som kan studeras utifrån en mängd olika infallsvinklar och teorier. Kort innefattar begreppet våra tankar, känslor och beteenden. Man utgår även från att vår personlighet uppvisar någorlunda konsistens över tid och över olika situationer. Ett vanligt sätt att studera personlighet är att försöka identifiera gemensamma personlighetsegenskaper som vi alla uppvisar mer eller mindre av. Tankar om att vi skiljer oss åt vad gäller vissa utmärkande karaktärsdrag är inget nytt utan återfinns redan i antikens skrifter (Larsen, Buss & Wismeijer 2013).

Inom modern personlighetspsykologi råder relativ konsensus kring att personlighet bäst beskrivs i fem övergripande generella egenskaper. Dessa egenskaper brukar benämnas grad av öppenhet, samvetsgrannhet, utåtriktning, samarbetsvillighet och emotionell stabilitet. De fem egenskaperna betecknas som Femfaktormodellen eller på engelska *The Big Five Model*. Förespråkare för olika egenskapsteoretiska modeller som Femfaktormodellen menar att personligheten går att mäta. Eftersom man också utgår från att personligheten är förhållandevis konstant över tid kan kunskap om olika egenskaper användas för att uttala sig om olika framtida beteende. Forskning har visat på tydliga samband mellan de fem personlighetsegenskaperna och mängd olika beteende som exempelvis; alkoholkonsumtion, psykisk hälsa och fysisk hälsa (ex. Chapman, Roberts & Duberstein 2011; Larsen, Buss & Wismeijer 2013).

Det första instrumentet i SOM-undersökningarna

Det faktum att personlighetsegenskaper kan ha samband med politiska, ekonomiska och sociala vanor är bakgrunden till intresset att i de nationella SOM-undersökningarna inkludera ett personlighetsmått. SOM-institutet har från starten haft fokus på svenskars vanor, beteenden, åsikter och värderingar när det gäller samhälle, politik och medier. Ett personlighetsmått kan potentiellt bidra till en bredare eller mer fördjupad förståelse av olika beteenden och samhällsfenomen. Så det faller sig kanske inte helt onaturligt att efter drygt tjugo år av undersökningar inkludera ett personlighetsmått. Det som framför allt motiverade en utprövning av ett sådant mått var forskningsprojektet *Kultur, hälsa och personlighet*. Projektet som startade 2009 har haft som huvudsakligt syfte att pröva frågan om eventu-

ella samband mellan kulturaktiviteter, olika hälso-/ohälsomått och personlighet (Holmberg, Weibull & Gunnarsson 2012). Eftersom det finns en rad olika mått tillgängliga var projektets första uppgift att besluta vilket personlighetsinstrument som skulle kunna ingå i analyserna. Eftersom primärt fokus för projektet var hälsa och utrymmet i enkäten var begränsat, valdes ett kort Femfaktorinstrument som utvecklats för att specifikt mäta personlighetsegenskaper som visats vara relaterade till hälsa/ohälsa (Gustavsson m fl 2003).

Originalinstrumentet, kallat *Health relevant five factor personality inventory* (Hp5i), anpassades till SOM-undersökningarnas format. Det kortades därför ner från 20 till 15 påståenden. Det nya instrumentet validerades och visade på goda statistiska mått som exempelvis god faktorstruktur, reliabilitet och varians (Gustavsson & Gunnarsson 2010). Instrumentet mäter inte personligheten på den mer generella, övergripande Femfaktornivån utan istället mäts vissa utvalda undergrupper inom respektive övergripande nivå. De fem personlighetsegenskaperna benämns grad av utåtriktning med polerna hedoni/extrovert och anhedoni/introvert personlighet (underskala till övergripande faktorn utåtriktad), grad av anspändhet mellan egenskaperna lugn/stabil respektive ängslig/orolig (underskala till övergripande faktorn emotionellt stabil), grad av empati med antagonism/misströksamhet respektive välvilja/hjälpsamhet som motpoler (underskala till samarbetsvillig), grad av målinriktning med disciplinerad/pålitlig på ena sidan mot mindre planerad/impulsiv å den andra (underskala till samvetsgrann) samt grad av öppenhet med egenskaperna nyfiken/emotionellt inkännande och jordnära/emotionellt krass som kontraster (underskala till öppenhet).¹

SOM-undersökningarnas personlighetsinstrument har inkluderats i 2010, 2011 och 2012 års undersökningar och har varit anmärkningsvärt användbart med tanke på instrumentets begränsade omfattning. Samband som tidigare forskning identifierat med mer omfattande personlighetsinstrument har replikerats och mindre välbeforskade eller nya samband har identifierats (jfr Holmberg, Weibull & Gunnarsson 2011; Roos & Holmberg 2011; Holmberg, Weibull & Gunnarsson 2013).

Test med ett nytt instrument 2013

Eftersom instrumentet har fokus på hälsa har diskussioner förts om att inkludera ett mer generellt instrument för att uppnå en ökad användbarhet inom fler områden. Även behovet att begränsa omfånget av SOM-formulären har vägts in och slutsatsen blev att det därför skulle vara önskvärt att korta ner instrumentet ytterligare. Detta har sammantaget lett fram till en inventering av potentiella instrument för att eventuellt inkludera i framtida SOM-undersökningar. Sex olika personlighetsinstrument, alla baserade på Femfaktorsmodellen, valdes därför ut och testades på en population av cirka 1000 personer. Instrumenten skiljde sig åt med avseende på antal påståenden (från 10 till 44 stycken) och formuleringen av

påståenden. Deltagarna fick besvara samtliga sex instrument samt ta ställning till ett antal olika frågor avseende relevanta kriterievariabler (Martinsson, Andreasson, Markstedt & Pettersson 2013). Det instrument som klarade den generella och statistiska utvärderingen bäst var *Big Five Inventory 10* (BFI 10) som består av 10 påståenden (Rammstedt & John 2007). BFI 10 inkluderades därför i 2013 års SOM undersökning. (För detaljer om utvärderingen se Gunnarsson, Gustavsson, Holmberg & Weibull 2014). I 2013 års undersökning finns BFI 10 med fyra svarsalternativ för varje påstående, originalinstrumentet har fem svarsalternativ. Det sista elfte påståendet som finns med i SOM enkäten skall inte inkluderas i instrumentet (se vidare kodschema för BFI 10 som finns på SOM-institutets hemsida).²

Jämförelser mellan de olika instrumenten avseende medelvärde och standardavvikelse presenteras i tabell 1. Överensstämmelsen mellan åren 2010 och 2012 är mycket god när det gäller alla personlighetsegenskaper. Kanske kan vi till och med dryfta oss till och säga att det är en häpnadsväckande god överensstämmelse. Enligt teorin skall personlighet vara relativt stabil och inte påverkas i större omfattning av exempelvis skiftningar i samhällsklimat och opinioner, vilket siffrorna indikerar. Men ser vi närmare på 2013 års mätning visar sig dock en viss skillnad jämfört med tidigare år framför allt vad gäller rapporterad nivå av Utåtriktning, Målmedvetenhet och Öppenhet, skillnaderna är dock inte omfattande. Övriga jämförelser mellan instrumenten avseende andra variabler, exempelvis kön, visar på vissa skillnader men även dessa skillnader är av mindre omfattning. Bägge instrumenten visar i stort på en god överensstämmelse med vad tidigare forskning visat (för ytterligare analyser se Gunnarsson 2014).

Tabell 1 Medelvärde och standardavvikelse för personlighetsmåten 2010-2013

	SOM:s mått/Hp5i						BFI 10	
	2010		2011		2012		2013	
	M	Sd	M	Sd	M	Sd	M	Sd
Utåtriktning	3.08	.48	3.12	.47	3.14	.50	2.87	.69
Anspändhet	2.21	.66	2.21	.65	2.20	.65	2.15	.64
Empati	2.81	.66	2.83	.65	2.82	.65	3.04	.49
Målmedvetenhet	2.98	.65	2.95	.63	3.01	.60	3.20	.58
Öppenhet	3.03	.59	3.01	.59	3.01	.60	2.48	.74

Kommentar: Personligheten mäts på en fyrgradig skala från 1 (stämmer inte alls) till 4 (stämmer helt). M=populationsmedelvärde, Sd=standardavvikelse. Frågan lyder: "I vilken utsträckning stämmer följande påståenden in på dig? Jag ser mig själv som någon som:" Följt av 10 alternativt 15 påståenden.

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010-2013

För att få en mer fördjupad jämförelse mellan instrumenten har vi valt att inkludera två testvariabler från två helt olika områden i analysen. Variablerna är subjektivt hälsotillstånd och ideologisk vänster-högerposition och båda är sedan tidigare väl studerade angående samband med personlighet. Vi börjar med att se på korrelationer mellan variablerna och i tabell 2 redovisas bivariata korrelationer för åren 2010 till 2013 mellan subjektivt hälsotillstånd, vänster-höger position och de olika personlighetsegenskaperna.

Eftersom det tidigare SOM-instrumentet har specifikt hälsofokus och BFI 10 är mer generellt, kunde vi förvänta oss att resultaten skulle skilja något mellan 2010-2012 jämfört med 2013 avseende subjektivt upplevt hälsotillstånd. Så var också fallet och 2013 ser vi lägre korrelationer med Utåtriktning och Öppenhet samt något högre med Empati och Målmedvetenhet. Som förväntat och i linje med tidigare forskning noteras mycket små korrelationer mellan vänster-högerposition och de olika personlighetsegenskaperna. Mönstret är likvärdigt över åren och mellan instrumenten. Några skillnader finns dock, exempelvis ser vi att 2013 är korrelation med Målmedvetenhet något högre men överlag är skillnaderna i stort marginella.

Tabell 2 Korrelationer mellan subjektivt upplevt hälsotillstånd och personlighetsfaktorer samt mellan vänster-högerposition och personlighetsfaktorer (Pearson's r)

	Korrelation med subjektivt hälsotillstånd				Korrelation med vänster – högerposition			
	2010	2011	2012	2013	2010	2011	2012	2013
Utåtriktning	+ .40	+ .32	+ .36	+ .19	+ .08	+ .06	+ .05	+ .07
Anspändhet	- .40	- .31	- .39	- .36	- .13	- .12	- .12	- .16
Empati	+ .07	+ .05	+ .03	+ .13	- .02	- .07	- .02	+ .01
Målmedvetenhet	+ .10	+ .08	+ .07	+ .24	+ .02	- .01	+ .06	+ .10
Öppenhet	+ .11	+ .04	+ .10	- .02	- .06	- .07	- .07	- .11

Kommentar: Hälsovariabeln mäts med hjälp av en elvgradig skala mellan 0 (mycket dåligt) och 10 (mycket gott). Frågan lyder "Hur bedömer Du Ditt allmänna hälsotillstånd?" Vänster – högerposition mäts med hjälp av en femgradig skala 1 (klart vänster) till 5 (klart höger). Frågan lyder " Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?"

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2010-2013

I nästa jämförelse studeras enbart åren 2012 och 2013. Regressionsmodeller används med subjektiv hälsa och vänster-högerposition som beroende variabel och personlighet som oberoende med kontroll för fyra demografiska variabler som tidigare forskning visat har samband med utfallsvariablerna – kön, ålder, utbildning och inkomst. Vid användning av regressionsmodeller tar vi hänsyn till effekten av flera variabler i samma analys. I de aktuella analyserna undersöker vi om det finns någon

signifikant effekt av de olika personlighetsvariablerna när vi inkluderar variabler som tidigare forskning visat på har mycket starka samband med utfallsvariablerna. Tabell 3 visar resultatet av regressionsanalyserna.

Det vi kan se i tabell 3 är, kanske något oväntat, att överensstämmelsen mellan de bägge personlighetsinstrumenten i relation till subjektiv hälsa är relativt stor. Båda mätningarna visar att yngre personer med hög inkomst och som är mer utåtriktade, mindre anspända och mer målinriktade skattar sin subjektiva hälsa generellt högre; ett samband det också finns omfattande stöd för i övrig forskning (t ex Chapman, Roberts & Duberstein 2011). När det gäller vänster-högerposition visar analys av 2012 års mätning att personer med politiska sympatier åt höger är mindre anspända och öppna samt rapporterar en högre inkomst. Liknande resultat har rapporterats framförallt i amerikanska studier där personer med sympatier åt vänster rapporterar en högre grad av öppenhet. (Gerber m fl 2010, Mondak m fl 2010) I 2013 års undersökning återfinns sambandet med inkomst men inte något signifikant samband med någon personlighetsegenskap. Däremot tillkommer en effekt av ålder där yngre i högre grad anger sympatier åt vänster. En möjlig förklaring till detta kan vara den trend som framkommit under senare år inom svensk politik att yngre människor orienterar sig mer åt vänster (Oscarsson & Holmberg 2013). Samtidigt är det viktigt att påpeka att på grund av det stora urvalet kan signifikanta effekter uppkomma som inte har någon reell betydelse, effektstorlekarna är små.

Tabell 3 *Analys av sambanden mellan subjektivt upplevt hälsotillstånd och personlighetsfaktorer samt mellan vänster-högerposition och personlighetsfaktorer under kontroll för demografiska variabler (ostandardiserade regressionskoefficienter, standardfel)*

	Subjektivt hälsotillstånd				Vänster – högerposition			
	2012		2013		2012		2013	
	B	SE	B	SE	B	SE	B	SE
Utåtriktning	1.06**	.10	.17*	.08	.09	.07	.06	.09
Anspändhet	-.81**	.08	-.96**	.09	-.16**	.05	.01	.11
Empati	-.07	.08	.11	.11	-.05	.06	-.26	.13
Målmedvetenhet	.18*	.09	.52**	.09	.14	.06	-.14	.11
Öppenhet	-.01	.09	-.03	.07	-.21**	.06	-.05	.08
Kön	-.06	.11	-.16	.10	-.05	.07	.23	.13
Ålder	-.22**	.05	-.23**	.05	.05	.03	-.24**	.06
Utbildning	.01	.05	.04	.05	.05	.03	.11	.06
Inkomst	.19**	.07	.38**	.07	.26**	.05	.18*	.09

Kommentar: B=ostandardiserade regressionskoefficienter; SE=standardfel. Signifikansnivåer: *<.05, **<.01. På könsvariabeln är kvinnor klassificerade som 1 och män som 2. Ålder omfattar fyra grupper från 1 (yngre) till 4 (äldre). Utbildningsnivån är kodad mellan 1 (lågutbildade) och 4 (högutbildade). Inkomstnivån avser hushållets inkomst och är kodad 1 (max 300 000) till 3 (mer än 700 000). **Källa:** De nationella SOM-undersökningarna 2012 och 2013

Sammanfattningsvis ger instrumenten något olika samband mellan vissa variabler men verkar samtidigt ge snarlika resultat som ofta pekar åt samma håll. Detta kan förklaras med att bägge instrumenten är baserade på en teori som bygger på att vi alla uppvisar fem övergripande personlighetsegenskaper, men de mäter egenskaperna på olika detaljnivå och med olika antal påstående. Vilket gör att vi ofta kan se likartade övergripande tendenser men beroende på den specifika analysen och de ingående variablerna ger instrumenten något olika samband. De mäter helt enkelt lite olika delar och fångar därför olika nyanser.

Samtidigt är det viktigt att lyfta fram att utfallsvariabeln kan ändras. Exempelvis ändras opinioner, personer byter åsikt, framförallt inför stundande val vilket kan förklara vissa skillnader i överensstämmelse av instrumenten mellan 2012 och 2013 års mätningar.

De personlighetsinstrument som använts i de nationella SOM-undersökningarna är korta och enbart ett fåtal påstående skall försöka mäta personlighet. Ett mer omfattande instrument hade självklart givit ett mer robust mått och med kortare instrument ökar också risken för mätfel. (Credé m fl 2012). Trots detta har samband replikerats i SOM-institutets undersökningar som tidigare forskning funnit med mer omfattande instrument. (ex. Chapman, Roberts & Duberstein 2011; Larsen, Buss & Wismeijer 2013). Det är dock viktigt att vara medveten om begränsningarna med ett kortare instrument (för mer info se Gunnarsson m fl 2014).

Har personlighet någon betydelse?

Fångar då de personlighetsinstrument som använts i SOM-undersökningen 2013 på ett rimligt sätt upp Femfaktorsmodellens dimensioner. Det är befogat att i huvudsak svara ja på den frågan. Utan att gå djupt in i psykometrin och olika testmetoder kan sägas att bägge instrumenten visar på acceptabla statistiska mått i enlighet med teorin om fem övergripande personlighetsfaktorer. De visar också resultat som stämmer överens med tidigare forskning avseende samband mellan de olika egenskaperna och olika utfallsmått. Samtidigt förs det inom personlighetsforskningen en diskussion om korta personlighetsinstrument, som exempelvis baseras på tio påståenden, överhuvudtaget kan mäta ett så komplext psykologiskt begrepp som personlighet (jfr Credé 2012). Många menar att det inte går, det blir ett för osäkert mått särskilt med tanke på situationen eller kontextens betydelser för hur vår personlighet tar sitt uttryck. Få påståenden gör också att sannolikheten för mätfel ökar. Risken finns att en person inte håller med om just det påstående som är inkluderat i det korta instrumentet men hade kanske värderat ett annat påstående, som också anses fånga den aktuella personlighetsegenskapen, som mer positivt. Det är därför viktigt att vara medveten om begränsningarna när man tolkar resultaten av korta personlighetsinstrument som utger sig för att mäta vår personlighet.

Samtidigt menar forskare att de korta instrumenten är konstruerade för att mäta själva essensen av de övergripande fem personlighetsfaktorerna (ex Credé m fl 2012, Rammstedt & John 2007). De påståenden som är inkluderade i instrumenten är därför mycket noga utvalda. I stora populationsstudier som exempelvis SOM-undersökningarna finns inte utrymme för mer omfattande instrument och där kan ett kort instrument ge indikationer åt ett visst håll. Det vi kan uttala oss om är alltså snarare tendenser eller indikationer åt det ena eller andra hållet och inte se resultatet som ett absolut mått på personlighet i enlighet med femfaktorteorin.

Så, spelar personlighetsinstrumenten någon roll? Det verkar trots allt så, och det visar sig att ett kort personlighetsinstrument trots begränsningar i många fall kan bredda eller fördjupa analysen av SOM-undersökningarnas datamaterial. Vi är övertygade att det i sin tur kan ge nya infallsvinklar och uppslag till vidare forskning om personlighetsegenskapernas roll.

Noter

- ¹ Utformningen av instrumentet framgår av 2012 års nationella SOM-undersöknings frågeformulär Sverige III (fråga 50) på SOM-institutets hemsida (http://www.som.gu.se/digitalAssets/1442/1442861_riks-3-2012-komplett--till-tryck.pdf)
- ² Utformningen av instrumentet framgår av 2013 års nationella SOM-undersöknings frågeformulär Sverige III (fråga 32) på SOM-institutets hemsida (http://www.som.gu.se/digitalAssets/1481/1481080_riks-3-2013.pdf)

Referenser

- Chapman, B., Roberts, B., & Duberstein, P. (2011). Personality and Longevity: Knowns, Unknowns, and Implications for Public Health and Personalized Medicine, *Journal of Aging Research*, 500-524.
- Credé, M., Harms, P., Niehorster, S., Gaye-Valentine, A. (2012) An Evaluation of the Consequences of Using Short Measures of the Big Five Personality Traits. *Journal of Personality and Social Psychology*
- Gerber, Alan, Huber, Gregory, Doherty, David, Dowling, Conor and Ha, Shang (2010) Personality and Political Attitudes: Relationships across Issue Domains and Political Culture. *American Political Science Review* 104: 111-133.
- Gunnarsson, Mattias (2014) *Utvärdering av SOMs personlighetsinstrument*. Göteborg: SOM-institutet.
- Gunnarsson, Mattias, Gustavsson, Petter, Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2014). *Utvärdering av potentiella personlighetsinstrument i SOMs undersökningar*. Göteborg: SOM-institutet.

- Gustavsson, Petter m fl. (2003) The HP5 inventory: Definition and assessment of five health-relevant personality traits from a five-factor model perspective. *Personality and Individual Differences* 35: 69-89.
- Gustavsson, Petter, Gunnarsson, Mattias (2010). *Test av HP5i modeller I SOM-student*. Stockholm: Karolinska institutet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart och Gunnarsson, Mattias (2011). Personlighet och ideologisk vänster-högerposition. I Holmberg, S., Weibull, L. och Oscarsson, H. (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart, Gunnarsson, Mattias (2013). Må bättre av kultur – en personlighetsfråga? I Weibull, L., Oscarsson, H., Bergström, A. (red) *Vägsköl*. Göteborg: SOM-institutet.
- Larsen, R., Buss, D., Wismeijer, A (2013). *Personality Psychology, Domains of knowledge about Human Nature*. Berkshire, McGraw-Hill.
- Martinsson, J., Andreasson, M., Markstedt, E., Pettersson, L., (2013). *Technical Report Citizen Panel 7 - 2013*, Gothenburg: University of Gothenburg, LORE.
- Mondak, Jeffery, Hibbing, Matthew, Canache, Damaris, Seligson, Mitchell, Anderson, Mary (2010) Personality and Civic Engagement: An Integrative Framework for the Study of Trait Effects on Political Behavior. *American Political Science Review* 104: 85-110.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg Sören (2013). *Nya svenska väljare*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Rammstedt, B., John, O.P. (2007). Measuring personality in one minute or less: A 10-item short version of the Big Five Inventory in English and German. *Journal of Research in Personality*, 41, 203–212
- Roos, John Magnus, Holmberg, Ulrika (2011). För vad pris som helst. I Holmberg, S., Weibull, L. och Oscarsson, H. (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet.